

ЛЮДСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

жави, відлуння болю й спогадів про події, вияв патріотизму. Для подолання внутрішніх українських суперечностей, збереження цілісності України сьогодні, без перебільшення, варто розглядати гідність як предмет національної самоповаги та одну з принципових умов становлення модерної української спільноти.

Список використаних джерел

1. Артюшенко О. Гідність як цінність буття сучасного українського суспільства. Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічних наук. Львів, 2017. No 10. С. 712. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlu_fps_2017_10_3
2. Гришук О. В. Людська гідність у праві: філософські проблеми / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2007. 428 с.
3. Дяченко К. А. Честь як структурант моральності. Науковий вісник. Серія «Філософія» / Харківський державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків, 1999. No 7. Вип. 2. С. 100–106. с.
4. Костащук О. Категорія честі: філософсько-етичний аспект. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки. 2016. No 1. С. 177181. URL:http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/Nauk_visnik-1-52.pdf
5. Кривошеїн В. Вплив Революції гідності на політичну та правову культуру українського суспільства. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Харків, 2016. No 2. С. 3757
6. Малахов В. А. Честь і гідність. Етика : курс лекцій. Київ : Либідь, 1996. С. 182–188.
7. Попович М. В. Філософія свободи. Философия свободы. Харків : Фоліо, 2018. 524 с.
8. Річард Бренсон. Гідність – одна з перших жертв війни. URL: <https://nus.org.ua/view/gidnist-odna-z-pershyh-zhertv-vijny-richard-brenson-ta-inshi-liderky-j-lidery-dumok-zapysuyut-video-na-pidtrymku-ukrayinstva-za-zaprosennyam-osvityan-z-edcamp-ukraine/>

Найденко Тарас Олександрович

аспірант кафедри історії України Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

ВПЛИВ ІДЕОЛОГІЇ НА ЗМІНУ АКСІОЛОГІЧНИХ ОРІЄНТИРІВ ОСВІТЯНИНА ДОБИ «ВІДЛИГИ» (1953–1964 РОКИ)

Ідеологію можна уявити як ланцюжок взаємопов'язаних у процесі історичного розвитку явищ, що чинять активний вплив на сприйняття людьми суспільних подій. Її розглядають як феномен, що визначає емоційно-психологічний фон буття суспільства та слугує відображенням певного етапу розвитку суспільства. Дослідники також характеризують ідео-

логію як «систему ідей, яка санкціонована сукупністю норм». Підтримка ідеологічних установок певного суспільства неможлива в обхід усталених норм. Будь-яка ідеологія, що стає основою розвитку суспільства, має закріпити норми, права та обов'язки на законодавчому рівні, тобто існування ідеології має бути підкріплене інституційними механізмами. Це зрозуміло, оскільки єдине сприйняття проблеми, що будується з урахуванням колективних ідеологічних переконань, значно полегшує як комунікаційні процеси, і обмін інформацією між індивідами, дозволяючи їм вибудовувати свої дії на засадах міжсуб'єктної нормативної раціональності.

Ідеологія, як і норми, схильна до модифікацій та чуйно реагує на будь-які зміни, обумовлені потребами суспільства. Між змінами, що відбуваються в ній, та змінами культурними й соціально-економічними існує чіткий взаємозв'язок, який слугує основою, що визначає домінуючий напрямок у розвитку суспільства. Зміна ідеології веде до зміни норм буття та трансформації повсякденного життя людини та її аксіологічного потенціалу. Використовуючи нормативні складові ідеологія формує ставлення індивідів до певної дії та обґрунтовує саму необхідність такого ставлення. Дотримання затверджених у суспільстві норм поведінки є вкрай важливим, оскільки встановлені норми захищають від небажаних вчинків як суб'єктів, так і панівні структури. «Амплітуда “нормальної” поведінки», сприяє підтримці соціального порядку, який, спираючись на «моральні норми та правила...», забезпечує ефективне функціонування конкретного суспільства» [2, с. 306]. Ідеологічні орієнтири, що домінують в суспільстві, формують як політичні, так і культурні основи повсякденності. Також вони істотно змінюють аксіологічні пріоритети, впливають на моделі поведінки, і навіть на моральні та етичні аспекти спільного буття. Зважаючи на це, ідеологію можна розглядати як цілеспрямовану, складну, наділену властивістю інституційності систему, що має вдосконалене внутрішнє середовище, та кардинально впливає на повсякденність людського існування. Ідеологія істотно впливає на аксіологічний потенціал особистості, що є синтезом знань, системи ціннісних відносин і основою емоційно-вольового ладу. Ціннісна орієнтація особистості визначає характер її потреб, переваг, вибір варіантів поведінки. Містить в собі опцію відділення значущого від незначного. З одного боку, ціннісні орієнтації грають роль «реалізованих можливостей», але, з іншого, є важливими структурно-змістовними аксіологічними компонентами особистості, її аксіологічного потенціалу. Функціонування аксіологічного потенціалу особистості передбачає, з одного боку, цілісність, автономність, з іншого – відкритість. Відповідно до даної позиції, особистість є «сукупністю внутрішніх умов, через які переломлюються зовнішні впливи» [9, с. 87]. Людська особистість взаємодіє з навколишнім світом і детермінована, її розвиток здійснюється в умовах певних суспільних відносин.

Функціонування ідеології та її вплив на аксіологічний потенціал особистості в умовах тоталітарної системи має ряд особливостей завдяки

наявності «Партії» та культу «Вождя», як основних джерел символічних значень. Укажемо, що тоталітарна партія за умов відсутності парламентської демократії є скоріш «рухом», ніж з партією в класичному сенсі слова [1, с. 127]. Партія «дублює» соціальні інститути, також вона відповідає за ідеологію та за висловом Микити Хрущова, «...ніколи не помиляється». Таким чином, вона виступає у ролі фігури «Великого Іншого», який створює штучні суспільні цінності. Інколи партія втрачає свої функції на користь Вождя, який перебирає на себе функції «Великого Іншого». Також, після десакралізації його особи, відбувається зміна ідеології та аксіологічних особливостей, які домінували в соціумі. Наслідком цих процесів стає аксіологічна криза, або трансформація. На прикладі УРСР початок такої аксіологічної кризи припадає на добу «відлиги». Далекі та одночасно близькі 1950-ті роки були не лише хронологічним переломом століття. У свідомості радянського суспільства їм судилося стати політичним та ідеологічним вододілом, що сколихне людську свідомість, залишивши після себе доволі суперечливий спадок [6, с. 190]. Однак найбільша небезпека – це криза самої людини, бездуховність, втрата людських якостей, особливо таких як Розум, Добро, Краса, Істина, Праця, які формуються в процесі соціалізації нових поколінь [7, с. 5].

Освітняни так само мають пристосовуватися до змін та нових вимог часу, бо «важливою характеристикою педагогічної діяльності є відчуття сучасності, уміння відчувати й реалізовувати вимоги часу» [4, с. 8]. Велика частина освітан, що продовжили навчання після війни, та почали працювати сама за доби «десталінізації» вказували, що «освіта для них є цінністю, через втрату якої вони пережили поневір'яння: після «двох років в найтяжчих умовах рабства хочу продовжити навчання». Отож, на мотивацію накладалася ідеологія» [5, с. 152]. Саме освітяни мали формувати «радянську людину», але цей процес за доби «відлиги» супроводжувався заміною механізмів терору на більш дієві та менш витратні механізми контролю за особистістю. Однак активізація діяльності партійних структур мала наслідком формування більш автономної та критичної людини [8]. Зміна ідеологічних механізмів призвела до процесу, який Олександр Фокін влучно назвав «різномишенням» [10]. У таких складних обставинах невідповідності реальності задекларованим Партією та самими освітянами ідеалам повинні були жити й викладати освітяни. Викликали складності й тлумачення картини світу завдяки інструментарію двох несумісних ідеологій: комуністичної та буржуазної, які вивчалися у діалектичній єдності. Відмова Н. Хрущова від репресій, та обіцянки швидкого переходу до комунізму призвели до дискредитації цієї тези й сприйняття суспільством політичної ідеології у якості малозначущого ритуалу. Унаслідок цього прискорилося формалізація процесу освіти та посилення використання особливої радянської бюрократичної мови, з притаманними їй «монологічністю, ритуальністю, закритістю, директивністю, єдністю

колективної точки зору, деформацією мовної картини світу, примітивізмом... міфологізмом [3, с. 75]». Зміни в мові, подвійне відторгнення реальності – спочатку самим соціалістичним режимом буржуазного оточення, а потім частиною населення країни вже самої партійної ідеології, призвело до глибоких змін у свідомості населення УРСР. Проте, зовнішні форми слухняності дозволяли особистості залишати за собою певну свободу, будувати кар'єру, успішно функціонувати в соціумі. «Партія» не вимагала щирої віри, лише «правильної, радянської поведінки». Життя людини і його здебільшого нереалізований аксіологічний потенціал переходили у «внутрішню еміграцію», залишаючи назовні лише специфічні форми театралізованої соціальної поведінки. Дуже складно вибудувати шлях досягнення аксіологічних орієнтирів, якщо життя змушує громадян паралельно жити у реальному та ілюзорно-догматичному світах. Останній, скільки б людина не переконувалася у його помилковості, вона ніколи не могла відкинути повністю. Змушена постійно перебувати у перманентному стані роздвоєння особистості. Наслідком змін доби «відлиги» стало прискорене наростання зневіри старшого покоління в ідеалах соціалістичного суспільства, що позначилося на системі освіти, та самих освітянах, як вимушених носіях-пропагандистах партійної ідеології.

Список використаних джерел

1. Арендт Х. Джерела тоталітаризму. Київ: Дух і Літера, 2002. 539 с.
2. Бергер П. Л., Бергер Б. Л. Социология: биографический подход. Москва: Академ-проект, 2004. 306 с.
3. Каганов Ю. О. Конструювання «радянської людини» (1953–1991): українська версія. Запоріжжя: Інтер-М, 2019. 432 с.
4. Калюжна Т. Г. Педагогічна аксіологія в умовах модернізації професійно-педагогічної освіти: монографія. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. 128 с.
5. Лук'яненко О. В. «Найближчі друзі партії»: колективи педагогічних вишів України в образах щодення 1920-х – першої половини 1960-х років: монографія. Полтава: Видавництво «Сімон», 2019. 658 с.
6. Лук'яненко О. В. Свій свого, щоб і чужий боявся?»: протистояння у середовищі науково-педагогічних працівників УРСР часів десталінізації / Краєзнавство. 2010. № 3. С. 190-196.
7. Підлісний М. М. Проблеми аксіології та шляхи їх вирішення: монографія. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 164 с.
8. После Сталина: позднесоветская субъективность (1953–1985): сб. ст. / под ред. А. Пинского. Санкт-Петербург: Европейский университет в Санкт-Петербурге, 2018. 454 с.
9. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание. Человек и мир. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 512 с.
10. Фокин А. А. «Коммунизм не за горами»: образы будущего у власти и населения СССР на рубеже 1950–1960-х годов. Москва: Политическая энциклопедия, 2017. 223 с.